

Két levél, egy szerző?

Róm 6 és Kol 2 formai és tartalmi összefüggései

Bevezetés

A Kolossébeliekhez írt levél szerzősége körüli vita folyamatosan tart Mayerhoff (1838)¹ felvetése óta, és máig sem jutott nyugvópontra. A vélemények igencsak megoszlanak, dacára annak, hogy a levél és Pál szoros kapcsolatát ma már senki sem vitatja a kutatók közül. A kétség nélkül páli eredetű levelekkel összehasonlítva, a kutatás a levél három nagy területére terjed ki: a szerkezet, a nyelv és stílus, valamint a teológiai gondolatok hasonlóságának és különbségének vizsgálatára. A határozott állásfoglalások ellenére a páli szerzőség mellett² vagy ellen,³ úgy tűnik, hogy manapság egyre inkább az áthidaló megoldások válnak népszerűvé.

A *titkárelmélet*⁴ közvetítő szerepet tölt be a vitában, de minden pozitívuma ellenére sem képes megnyugtatóan feloldani a fennálló feszültséget. Noha ez a megközelítés kielégítő magyarázatot ad a nyelvi és stílusbeli különbségekre, komoly problémát vet fel az amanuenszisz személyét illetően, már csak azért is, mert a tudomány mai állása szerint egyetlen olyan személyiségről sem tudunk a Pál közvetlen környezetében, aki viszonylagos

¹ Ld. Feine, Paul – Behm, Johannes – Kümmel, Werner Georg: *Einleitung in das Neue Testament*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin ¹³1964, 245.

² Dibelius, M. – Greeven, H.: *An die Kolosser, Epheser, an Philemon*. Mohr, Tübingen ³1953. Lohmeyer, E.: *Die Briefe an die Kolosser und an Philemon*. Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen 1954. Feine – Behm – Kümmel: *Einleitung*. Moule, C. F. D.: *The Epistles of Paul the Apostle to the Colossians and to Philemon*. Cambridge University Press, Cambridge 1962. O'Brien, Peter T.: *Colossians, Philemon*. Word Books, Waco, Texas 1982. Bruce, F. F.: *The Epistle to the Colossians, to Philemon and to the Ephesians*. Eerdmans, Grand Rapids 1984. Gerland, David E.: *Colossians, Philemon*. Zondervan, Grand Rapids 1998.

³ Conzelmann, H.: *Der Brief an die Kolosser*. NTD, Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen 1976. Lohse, E.: *Colossians and Philemon*. Fortress Press, Philadelphia 1971. Gnllka, J.: *Der Kolosserbrief*. Herder, Freiburg im Breisgau 1980. Pokorný, Petr: *Der Brief des Paulus an die Kolosser*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin 1987. Schnelle, Udo: *Einleitung in das Neue Testament*. Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen 2005.

⁴ Ezt az elméletet képviseli többek között Schweizer, E.: *Der Brief an die Kolosser*. Benziger-Neukirchner, Zürich – Neukirchen – Vluyn 1976. Luz, U.: *Der Brief an die Kolosser*. NTD, Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen 1998. Geréb Zsolt: *A Kolosséiakhoz és a Filemeonhoz írt levél magyarázata*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2010.

önállósággal képes lett volna a Páléhoz hasonló teológiai teljesítményre egy megváltozott, sőt a páli levelek háttérét tekintve rendkívüli gyülekezeti helyzetben.

A késői keletkezést szorgalmazó kutatók számára ez a kérdés még nyugtalanítóbb, hiszen az időbeli távolság csak csökkentheti az apostol közvetlen hatását, ami a sokat emlegetett eszkatológiai különbség kivételével még inkább megnehezíti a teológiai szinten lépten-nyomon szembeötlő hasonlóságok értelmezését. Nem csoda hát, ha a jelenkor szakemberei közül néhányan arra a következtetésre jutottak, hogy a Kolosséi levél és a többi páli irat nagyfokú rokonságának elismerésével másodrangú kérdéssé válhat a tulajdonképpeni szerző kiléte. Elég hangsúlyozni, hogy a Kol szerzője Pál apostol valamelyik követője volt, s ez már magyarázza is a páli hatás erőteljes érvényesülését.⁵

A szerzőség kérdésénél tehát fontosabb annak a kapcsolatnak a vizsgálata, amely megállapítható az általánosan elfogadott páli levelek és a Kolosséi levél között.⁶ Mégis világosan kell látunk, hogy minden ilyen irányú kutatás valamilyen módon a szerzőség kérdéséhez kötődik, és ahhoz visz közelebb, hogy az apostolt vagy egy közvetlen vagy késői tanítványát tekintjük-e a levél szerzőjének. Ettől a kérdéstől e dolgozat írója sem kíván elhatárolódni, még ha tudatában is van annak, hogy eredményei legfeljebb jelzés értékűek lehetnek.

A Róm 6 és a Kol 2

A Róm 6 és a Kol 2 a keresztyének új életéről szól, mint ami a Krisztus váltságművében való részesedés következménye a keresztség által. A megkeresztelt oly módon részesedett Krisztus halálában és feltámadásában, hogy az attól kezdve ez döntő módon meghatározza életét. Mindkét levél tehát a keresztség tényére tekint és az olvasók keresztyén öntudatára hivatkozva érvel. A Róm 6 és a Kol 2 közötti összhang azonban csak akkor ilyen szoros, ha a két szakaszt általános értelmük szerint foglaljuk össze. A szóhasználatban és a gondolatok kifejtése területén – a hasonlóságok mellett – alapvető különbségek is mutatkoznak.⁷ A továbbiakban tehát ezeket

⁵ Ld. Carson, D. A. – Moo, Douglas J.: *Bevezetés az Újszövetségbe*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest 2007, 518. (Az eredeti angol nyelvű kiadás: Carson, D. A. – Moo, Douglas J. – Morris, Leon: *An Introduction to the New Testament*. Zondervan, Grand Rapids 1992 és 2004.)

⁶ Ezt képviseli Childs, Brevard: *Biblical Theology of the Old and New Testament. Theological Reflection on the Christian Bible*. Forteress Press, Minneapolis 1992, 344.

⁷ Conzelmann pl. a keresztségről szóló tanítás területén jelentkező különbségeket hangsúlyozza (Conzelmann, H.: *Kolosszer* 190–191), Schweizer és Gnllka pedig a nyelvi és stílusbeli eltéréseket emeli ki (Schweizer, E.: *Kolosszer* 22–23; Gnllka, J.: *Kolosszer* 11–18).

vesszük számba, hogy feltárhassuk a levelek hangsúlybeli különbségeit, és ezzel együtt megragadhatjuk szemléletbeli sajátosságait.

Mielőtt azonban rátérnénk a két szakasz tárgyalására, szólnunk kell arról a sajátosságról is, amely megnehezíti az összehasonlítást. Ha gondosan megvizsgáljuk a Róm 6 és a Kol 2–3 párhuzamos helyeit, megállapíthatjuk, hogy mindkét szakaszban központi helyet foglal el a keresztségről és a megkereszteltek új életéről szóló beszámoló. A Rómabeleikhez írott levélben Pál egyetlen lélegzetvételre fejt ki az új életről szóló tanítását, amely maradéktalanul tükröződik a szakasz logikus okfejtésében, a tartalmi és szerkezeti elemek következetes rendjében és szoros egységében (6,1–23). Viszont más a helyzet a Kolosséi levél esetében, ahol a keresztségről és az új életről szóló kisebb tartalmi egységek elszórtan, egy nagyobb és gondolatilag szerteágazóbb szakaszba ágyazottan bukkannak fel a sokszor fogalmilag is más természetű krisztológiai, szótériológiai, polemikus, parainetikus és eszkatologikus részek szüntelen váltakozásában.

A Kolosséi levél esetében tehát már az is kérdés, hogy lehet-e, szabad-e a 2,6–3,4 szakaszt egyetlen egységnek tekinteni, és indokolt-e szorosan egymáshoz rendelni az új életre vonatkozó, szórványosan megjelenő elemeket?⁸ Azt azonban látnunk kell, hogy e nagyobb és igen változatos szakasz összetartó erejét (koherenciáját) és gondolati építkezésének menetét végső soron éppen az új életről szóló, σὺν kompozitumokkal tűzdelt apróbb egységek biztosítják (2,11–13; 2,20; 3,1–4). Ezenfelül maga a Róm 6 is arról tanúskodik, hogy a keresztségről és új életről szóló apostoli tanítás nem szakítható el a parainézistól (6,12–13.19) és nem fosztható meg szigorúan eszkatologikus jellegétől (6,8b.23). A Kolosséi levélre vonatkoztatva ez azt jelenti, hogy a 2,20 vagy a 3,1–4 nem különíthető el az új életről szóló, tartalmilag központi szakasztól (2,11–13), éspedig csak azért, mert az első, noha még a levél elvi-teológiai részeként (1,9–2,23), de már a polemikus szakaszhoz (2,16–23) tartozik, míg a második egyértelműen a nagy gyakorlati-intelmi rész (3,1–4,6) felvezető egysége.

Mindez tehát azt indokolja, hogy a Kol 2,6–3,4-et, éppen a témabeli folyamatosság okán kezeljük egyetlen egységként, s az új életről szóló tanítás összefoglalására – gyakorlati megfontolásból – jelen dolgozatban egyszerűen *Kol 2*-ként említsük. Eljárásunk megalapozottságának igazolására hadd emeljünk ki néhányat azok közül az alapvető kifejezésformák közül,

⁸ A magyarázók többsége Kol 3,1-ig új fejezetet nyit, és a 4,1-ig terjedő szakaszt az erkölcsi intelmek közé sorolja. Az elvi-teológiai rész mellett (1,9–2,23) ez a levél második nagy egysége. A kérdés azonban csak látszólag ilyen egyértelmű. Gnilka a 2,20–4,6-ot egyetlen egységnek tekinti és *Az új élet valósága* címet adja neki (ld. Gnilka, J.: *Kolosszer* 155), míg Lohse, jóllehet a hagyományos felosztást követi, a kommentárját záró teológiai értékelésében szorosan összeköti a keresztségről szóló részt (2,12) az ún. eszkatológiaiával (3,1–4; ld. Lohse, E.: *Colossians and Philemon* 179–180).

amelyek alapján a Róm 6 és a Kol 2 hasonlósága és különbözősége formai szempontból valamelyest áttekinthető:⁹

Azonos vagy hasonló kifejezésformák

Eltemettetés Krisztussal együtt a keresztség által a halálba (Róm 6,4a).

Eltemettetés Krisztussal együtt a keresztségben (Kol 2,12a).

Meghalás Krisztussal együtt (Róm 6,8a).

Meghalás Krisztussal együtt a világ elemei számára (Kol 2,20a)

Hivatkozás a Krisztus feltámadására (Róm 6,4b és Kol 2,12bc):

1. a Róm 6-ban a keresztyének új életben járásával kapcsolatban;
2. a Kol 2-ben a keresztyének Krisztussal együtt való feltámadásával és az Isten erejébe vetett hitével kapcsolatban.

Párhuzamba állítható kifejezésformák vagy tartalmi elemek

Új életben járás (az Isten dicsősége által) (Róm 6,4b).

Feltámadás Krisztussal együtt az Isten erejébe vetett hit által (Kol 2,12b).

Élni fogunk vele együtt (Róm 6,8b).

Feltámadtunk és életünk el van rejtve Krisztussal az Istenben (Kol 3,1.3b).

Holtak a bűnnek, élők Istennek (a mi Urunk Jézus Krisztusban) (Róm 6,11).

Meghaltatok, életek el van rejtve Krisztussal együtt az Istenben (Kol 3,3).

A kifejezés módban különböző, de tartalmilag rokonítható gondolatok

A mi óemberünk Krisztussal együtt megfeszítettett, hogy megerőtelenedüljön a bűn teste, hogy ezután ne szolgáljunk a bűnnek (Róm 6,6).

Krisztusban körülmetéltettek kéz nélkül való körülmetéléssel, levetkezvén az érzéki bűnök testét a Krisztus körülmetélésében (Kol 2,11).

Hasonlóságok és különbségek

A hasonlóságokat és különbségeket aligha lehet a két levél szintjén egymástól elkülönítve, mintegy statisztikaszzerűen tárgyalni, anélkül, hogy az adatok kiemelésével és egymáshoz rendelésével el ne sikkadna a jelzett szakaszokban egyenként kifejtett gondolat lényege. Olykor a legkisebb értelmi egységen belül is azt tapasztaljuk, hogy az egyes kifejezések teljes azonossága mellett, a legszűkebb szövegkörnyezetben – a felvezető vagy a következő leíró részekben – igencsak eltérő gondolatok fogalmazódnak meg, nem is beszélve a kifejezés módban jelentkező alapvető különbségekről.

⁹ A dolgozatban következetesen a revideált Károli fordítást használjuk.

Róm 6,4 és Kol 2,12, például, az Újszövetségben egyedülálló módon szól arról, hogy a keresztség által eltemettünk, és pedig Krisztussal együtt. De amíg Róm 6,3 előre jelzi a Krisztusba és az ő halálába való megkereszteltetés tényét, és ezzel előkészíti a következő vers szokatlan kijelentését a keresztségről, addig Kol 2,12 teljesen váratlanul, minden átmenet nélkül tér rá arra, hogy a keresztségben Krisztussal együtt temettünk el. Kérdéses, hogy a megelőző verset, amely a kéz nélküli körülméletről szól (Kol 2,11), ajánlatos-e – a párhuzamosság hangsúlyozása végett – Róm 6,3 mintájára úgy értelmezni, mint amelyben a szokatlan szóhasználat ellenére is, valamilyen formában a Krisztussal együtt való meghalás gondolata körvonalazódik? Vajon ezzel nem szűkítjük-e be és nem formáljuk-e át a tulajdonképpeni értelmet csak azért, hogy mindkét esetre az 1Kor 15,3–4 ősi hitvallás rögzült formáját alkalmazzuk és kijelenthessük: a keresztyének a keresztségben meghaltak, eltemettek és feltámadtak Krisztussal?¹⁰

Az említett példán mindjárt az is látható, hogy a két igehely a Krisztussal való eltemetés következményéről sem beszél azonos nyelven. Róm 6,4-ben a Krisztussal való eltemetés arra néz, hogy a keresztyének ez után új életben járnak (4b); Kol 2,12 viszont ennél sokkal erőteljesebben fogalmaz: az eltemetésre követlenül a Krisztussal együtt való feltámadás gondolata következik.¹¹ Arról csak a részletes elemzés dönthet, hogy a kétféle beszédmód mennyire azonosítható vagy különböztetendő meg egymástól, és hogy ez milyen alapvető szerepet tölt be az egyes levelek azon szakaszaiban, amelyek keresztyének új életéről szólnak.

A hasonlóságok és különbségek soron következő bemutatásánál, alapvetően a következőket kell szem előtt tartanunk az alkalmazott eljárás indoklása céljából:

- A feltűnő hasonlóságok bemutatása mellett minden esetben számba vesszük a fennálló különbségeket is, és fordítva, a látható különbségek kiemelésekor jelezni fogjuk az esetleges hasonlóságokat is.
- Ez ugyanakkor azt is jelenti, hogy Róm 6 és Kol 2 egyes gondolategységeit tartalmi töltetük alapján állítjuk párhuzamba és a tárgy kifejtésében betöltött szerepük szerint értékeljük, azt kutatva, ami a kifejezésformák

¹⁰ Határozottan ezt képviseli O'Brien, Peter T.: *Colossians, Philemon* 114, 117–118.

¹¹ A magyarázók többsége ebben látja a Róm 6 és Kol 2 közti döntő különbséget és amellett érvel, hogy Kol nem származhat Pál tollából. A legerőteljesebben talán mégis Conzelmann fogalmaz: „Ami Pált illeti, ott [ti. a Róm 6-ban] a hagyományos hitvalláshoz igazodik. Az így hangzik: Krisztus meghalt és feltámadott. Pál pedig rávilágít: ebben a mondatban egyéni üdvösségünk tapasztalata rejlik. A keresztség ennek az eseménynek kiteljesedése rajtunk. Abban »Krisztussal együtt« meghaltunk – most feltűnően megváltozik az ige alakja – és fel *fogunk* támadni »vele együtt«. A Kolosséi levél – és ebben látható, hogy itt egy tanítvány viszi tovább mestere gondolatát – a kijelentés második felét, a feltámadásról szólót is múlt időbe teszi: vele együtt már mi is feltámadtunk és megelevenedtünk, azaz részesei lettünk a mennyei életnek.” (Conzelmann, H.: *Kolossier* 190–191).

különbözősége és az eltérő szövegbeli sorrend ellenére a kétféle beszédmódot egymáshoz közelíti.

- A vizsgált szövegrészekben megállapítható párhuzamosságok mellett számba vesszük azokat az utalásokat is, amelyek akár az egyik, akár a másik levélben bukkannak fel és hasznosnak mutatkoznak a megértés szempontjából.

A Róm 6 és Kol 2 közötti párhuzamosságok bemutatását folytassuk a már elkezdett példán. Róm 6,3–4 és Kol 2,11–12 beszédmódja hármas tekintetben hasonlít egymásra. Mindkét szakasz szó szerint szól:

- a) a hívők Krisztussal együtt történő eltemetetéséről a keresztségben;¹²
- b) Jézus Krisztus feltámadásáról, s ezzel szoros kapcsolatban
- c) a keresztyének új életéről: a Krisztussal együtt való feltámadásukról (Kol 2,12), illetve új életvitelükről (Róm 6,4b).

Az azonosság és különbség összetett jelensége már ezen a hármas, szorosán egymásba fonódó gondolatszálon is jól érzékelhető. Ezenkívül a két ígehely abban is egyezik, hogy a Krisztus feltámadásáról és a keresztyének új életéről szóló kijelentésbe mindegyik beleszó a maga sajátos módján egy megjegyzést, éspedig a halálból életre támasztó Isten erejéről. Róm 6-ban Krisztus támadt fel az Atya dicsősége által,¹³ Kol 2-ben a Krisztussal együtt eltemetettek támadnak fel Krisztussal együtt az Isten erejébe vetett hit által, ugyanis Isten feltámasztotta Krisztust a halálból.

Már ebben az apró, de el nem hanyagolható különbségben is megragadható valami a két levél szemléletbeli sajátosságából. Róm 6 Krisztus feltámadását említi tényként, mint ami az Atya dicsőségének megnyilatkozása, s Krisztus feltámasztásának nyilvánvaló következményeként szól a megkereszteltek új életviteléről, mint várható eseményről.¹⁴ Krisztus feltámadása valóság, a

¹² Conzelmann és Gnilka azt hangsúlyozza a Kolosséi levél kapcsán, hogy az a Római levéltől függ (Conzelmann, H.: *Kolossier* 190; Gnilka, J.: *Kolossier* 133). Schweizer fontolóra veszi egy Pál előtt kialakult keresztség-hagyománytól való függőség lehetőségét is, azzal érvelve, hogy a kifejezés csak Róm 6,4-ben fordul elő, viszont teljesen hiányzik a gondolat tulajdonképpeni páli értékeléséből, a 6,3–5 szakaszból (Schweizer, E.: *Kolossier* 111, és uo. a 343. jegyzet). Lohse a kifejezőmódot egyértelműen egy primitív keresztyén tanítás elemének tekinti, amely a keresztség lényegét fogalmazza meg (Lohse, E.: *Colossians and Philemon*, 103).

¹³ Az Atya dicsősége (ἡ δόξα τοῦ πατρὸς) kifejezésforma itt Isten erejét (δύναμις θεοῦ) jelenti (ld. különösen: Cranfield, C. E. B.: *The Epistle to the Romans* I. T&T Clarck, Edinburgh 1975, 304. Käsemann, Ernst: *An die Römer*. Mohr&Siebeck, Tübingen 1974, 158. Ridderbos, H. N.: *Aan de Romeinen*. Kok, Kampen 1959, 127. Schlier, Heinrich: *Der Römerbrief*. Herder, Freiburg – Basel – Wien 1977, 194.).

¹⁴ A két esemény szoros összetartozásáról Pál már 1Kor 15-ben is egyértelműen nyilatkozik, csakhogy ott elsősorban a halottak feltámadását tartja szem előtt: *Ha azért a Krisztusról hirdettetik, hogy a halottak közül feltámadott, mi módon mondják némelyek tiköztetek, hogy nincsen halottak feltámadása? Mert ha nincs halottak feltámadása, akkor Krisztus sem támadott fel. [...] Ha pedig Krisztus fel nem támadott, hiábavaló a ti hitetek; még bűneitekben vagytok.* (1Kor 15,12–13.17) Az utóbbi megjegyzés azonban

keresztyének új élete e valóságon nyugvó perspektíva.¹⁵ Ezzel szemben a Kol 2-ben már a megkereszteltek feltámadása is tény: az ő életükben Isten ereje már megmutatkozott. Talán éppen ebből a különbségből érthető meg, hogy Kol 2 miért beszél a Krisztussal együtt feltámadottak hitéről,¹⁶ és pedig éppen feltámadásukkal kapcsolatosan, míg Róm 6,4 erről még semmit sem mond. Ez az apró megjegyzés a hitről, amely Kol 2 szerint Isten új életre hívó erejére támaszkodik, árnyalja a megkereszteltek Krisztussal együtt történő feltámadásáról szóló kijelentést is,¹⁷ amely különben a Róm „megigazulás hit által” jól ismert tételére emlékeztet. A Krisztussal való feltámadás ténye – az új élet – elválaszthatatlan a hit megnyilatkozásától: lényegét tekintve maga a hitre hívás eseménye, amelynek alanya Isten, aki feltámasztotta Krisztust a halálból (Kol 2,12c).

Érdemes itt megállni és a megkereszteltek hite szempontjából számba venni Róm 6 többi kijelentését. Pál a fejezetben csak egyszer, a 8. versben használja a hinni (πιστεύειν) fogalmát: *Hogyha pedig meghaltunk Krisztussal, hisszük, hogy élünk is Ővele*. Az eredmény elgondolkoztató. Krisztussal együtt meghalni élő hitet feltételez, mégpedig arra nézve, hogy akik Krisztussal együtt meghaltak, vele együtt fognak élni is.¹⁸ A két esemény – a Krisztussal együtt meghalás és a vele együtt való élet – elválaszthatatlan: az apostol és valamennyi hívó általános meggyőződése szerint az előbbiből

azt sugallja, hogy a Krisztus feltámadása döntő mértékben meghatározza a benne hívők jelenlegi, evilági életét. Krisztus feltámadása nélkül a hit semmit sem ér, minden olyan, mintha a bűnökből való váltság meg sem történt volna. Következésképpen lehetetlen a hívők új életéről és majdani feltámadásáról beszélni.

¹⁵ A legtöbb magyarázó nem szentel figyelmet annak a ténynek, hogy Róm 6,4b aor. conjunctivusa (οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν – *azonképpen mi is új életben járjunk*) nem fordítható, illetve értelmezhető egyszerűen aor. Indicativusként – a 6,4a mintájára (ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν – *Krisztus feltámasztott a halálból*). Käsemann ezt a különbséget olyannyira figyelmen kívül hagyja, hogy a 4. verset így magyarázza: „Ez vonatkozik Krisztusra (ti., hogy feltámasztott a halálból az Atya dicsősége által) [...] és az Ő sorsában való részesedés által a megkereszteltekre is” (Käsemann, E.: *Römer* 194). Természetesen a folyamat egészére nézve Käsemann megállapításából annyi valóban igaz, hogy a keresztség által elnyert új élet elválaszthatatlan a Krisztusban való részesedés gondolatától, de túlhajtott az érvelésnek azon a szintjén, amelyről Róm 6,4b szól.

¹⁶ Érdemes megjegyezni, hogy milyen kevés szakember szentel komoly figyelmet a Kol 2,12-ben álló s a megkereszteltek hitéről szóló megjegyzésnek. Pozitív példaként mindenképpen ki kell emelnünk Lohset, aki amellett, hogy helyesen érvel, a kérdést Róm 6,4-gyel is összekapcsolja (Lohse, E.: *Colossians and Philemon* 105–106).

¹⁷ „A Krisztussal együtt való feltámadás csak »az Isten erejébe vetett hit által« valóság, »aki feltámasztotta őt a halálból« (2,12). A hit azonban ebből az üzenetből táplálkozik: Isten feltámasztotta Krisztust a halálból. Istennek az a »munkája«, amely által Őt feltámasztotta, maga »az Atya dicsősége« (Róm 6,4), az Ő »ereje« (1Kor 6,14). Ahol az Isten ereje előtt megnyílik a szív az evangélium hatására, ott az új életet teremti.” (Lohse, E.: *Colossians and Philemon* 105–106)

¹⁸ Vö. Kállay Dezső: *Doop en nieuw leven. Een exegetische studie van Romeinen 6,1–11* (Diss.). Van den Berg, Kampen 2004, 200–201.

kétségtelenül következik az utóbbi is. Itt, ahol az élő hit meggyőződése jut kifejezésre, Pál a Krisztussal együtt való meghalásról beszél: *Hogyha pedig meghaltunk Krisztussal, hisszük...* Pedig a Kol 2 eltérő beszédmódja a Krisztust feltámasztó Isten erejébe vetett hitről nem idegen az apostol számára: akár azt is használhatná. Ábrahám hitét példaként állítva olvasói elé, így fogalmaz: *De nemcsak őérette íratott meg, hogy tulajdoníttatott neki igazságul, hanem miérettünk is, akiknek majd tulajdonítatik, azoknak tudniillik, akik hisznek Abban, aki feltámasztotta a mi Urunkat a Jézust a halálból.* (Róm 4,23–24) Ábrahám módjára hinni a Jézust feltámasztó Istenben annyit jelent, mint részesedni abban az igazságban, amit Isten neki tulajdonított: a hitből való igazságban. Ábrahám pedig abban az Istenben hitt, *aki a holtakat megeleveníti, és azokat, amelyek nincsenek, előszólítja, mint meglévőket.* (Róm 1,17b) Akárcsak Kol 2-ben: *akiben egyetemben fel is támasztattatok az Isten erejében vetett hit által, aki feltámasztotta Őt a halálból.* (12b) A rómabeliekhez írt levél tehát a hit általi megigazulás nyelvén beszél, a Kolosséi viszont nem. A kifejezésmódbeli különbség azonban még nem jelenti azt, hogy Róm 6 és Kol 2 másról szól, csak azt, hogy másképpen szól.¹⁹ Az egyik helyen a hit a Krisztussal való meghaláshoz kötődik és a vele való életre néz (a szoros kapcsolattól nem lehet eltekinteni!), a másik helyen pedig a Krisztussal való feltámadás lényeges jelensége, amelyen a feltámadás valósága is érzékelhető.²⁰

Az előbb elmondottakból kiindulva vegyünk most szemügyre egy másik hasonlóságot, amely szintén a két irat szoros kapcsolatáról tanúskodik. A választás nem önkényes, hiszen majd arra a kérdésre is felelnünk kell, hogy miként viszonyítsuk a soron következő kérdést a Krisztussal együtt való eltemetés és feltámadás, illetve az új élet eseménysorához. A Krisztussal együtt való meghalás gondolatát Róm 6,8-on kívül Kol 2,20 is ismeri. Feltűnő, hogy a fogalom az általunk vizsgált mindkét ígelyhelyen viszonylag későn bukkan fel az okfejtés rendjén. Az őskeresztyén hitvalláson tájékozódó (1Kor 15,3–4) mai olvasó azt várná, hogy a levél szerzői – a Krisztus-eseményben való részesedésről szólva – a jól ismert rendet kövessék: a keresztyének meghaltak, eltemették és feltámadtak Krisztussal együtt a keresztségben. Ami viszont az eltemetésre és a feltámadásra nézve igaz (nem tévesztve szem elől Róm 6,4 óvatosabb, visszafogottabb beszédmódját az új életvitelről!), az legfeljebb csak gyanítható a Krisztussal való meghalással kapcsolatban. A magyarázók közül többen úgy vélik, hogy végeredményében ez a motívum húzódik meg Róm 6,3, illetve Kol 2,11 kifejezésmódja

¹⁹ A különbség ellenére is meglévő hasonlóságot hangsúlyozza Lohse, aki véleménye megerősítésére Bonkammot idézi: „Természetesen Kol 2,12 – Róm 6-tal ellentétben – az utóbbiról [ti. a Krisztussal együtt való feltámadásról] is úgy beszél, mint a keresztségben már beteljesült eseményről. Lényegében azonban ugyanazt mondja, mint Róm 6,5 is: »Mert ha az ő halálának hasonlatossága szerint vele eggyé lettünk [...]«” (Lohse, E.: *Colossians and Philemon* 105, 81. jegyzet).

²⁰ Ld. különösképpen Lohse, E.: *Colossians and Philemon* 105–106.

mögött, noha az együttmeghalás fogalma egyik szövegrészben sem olvasható. Természetesen nem tilos a szöveg mögé tekintve a sorok között is olvasni, de csak akkor, ha ezzel nem gerjesztünk olyan feszültséget, amely megnehezíti a megértést.²¹

Ezért mielőtt továbblépnénk, le kell szögeznünk, hogy a Krisztussal együtt való meghalás-eltemettetés-feltámadás képzetét egyik irat sem említi ebben a konkrét formában.²² Ennek egyik nyilvánvaló okára maga a szöveg hívja fel a figyelmet. A Krisztussal együtt való meghalás képzete összetettebb, mint az együtt eltemettetésé. Róm 6-ról már korábban szóltunk. A hit motívuma, amely az adott helyzetet, a Krisztussal való meghalást jellemzi, ugyanakkor a Vele való együtt való élésre tekint, már elegendő bizonyíték a szóösszetételben rejlő gondolat gazdagságának igazolására. Hasonló a helyzet a Kol 2-ben is. A Krisztussal együtt való meghalás a régi világtól való teljes függetlenedést jelenti: *Ha meghalván a Krisztussal, megszabadultatok a világ elemi tanításaitól, miért terheltetitek magatokat, mintha e világban élők volnátok, efféle rendelésekkel: Ne fogd meg, meg se kóstold, még csak ne is illesd.* (Kol 2,20–21) Sőt, Kol 2 oly erőteljesen fogalmaz, hogy a Krisztussal meghaltakat már nem is tekinti e földi valóság polgárainak: ők nemcsak hogy szabadok korábbi életüktől, hanem már nem is ebben a világban élnek.²³ Valódi lényük, életük *el van rejtve együtt a Krisztussal az Istenben.* (Kol 3,3)

Ha nem is ilyen erőteljes nyelven, de voltaképpen Róm 6 is ugyanerről szól. A 8. vers csak fokozza és viszonylagos ellentétként sarkítva mutatja be azt, amiről a 6. és 7. versben olvasunk,²⁴ noha a fogalmak különbözőek, az ábrázolt valóság lényegében ugyanaz. A mi őemberünk Krisztussal együtt megfeszítettett, *hogy megerőtelenüljön a bűnnek teste, hogy ezután ne szolgáljunk a bűnnek: Mert aki meghalt, felszabadult a bűn alól. Hogyha pedig meghaltunk Krisztussal, hisszük, hogy élünk is övele.* (Róm 6,6–8) Az őemberünk megfeszítettése arra néz, hogy megszabaduljunk a bűn fogságából és ne szolgáljunk többé a bűnnek. Mert a halál – hangzik indoklásképpen a 7. versben – egy teljes élet végét jelenti, és így önmagában is felold minden hatalom, minden alávetettség és minden kötelezettség alól.²⁵ Hát ha még Krisztussal

²¹ Pl., ha Róm 6,1–11-et vesszük alapul, magyarázatunk nehézségekben ütközik. Hogyha az apostol áttételesen beszélt már a 3. versben a Krisztussal való meghalásról (így értelmezve az *Ő halálába keresztelkedtünk meg tagmondatot*), akkor miért tér vissza a kérdésre két alkalommal is a mindössze 11 versnyi szakaszban? Mi értelme van az ő emberünk Krisztussal együtt való megfeszítettetéséről külön szólni a 6. versben, és miért említi első ízben konkrétan a Krisztussal való meghalás eseményét két verssel tovább, ha arról a 3. versben utalásszerűen már szólt? Kiválóan érzékeli a problémát Schlier, H.: *Römer* 196–197.

²² A Róm 6-tal kapcsolatos elemzést ld. Kállay Dezső: *Doop* 147–149.

²³ Vö. Gnülka, J.: *Kolossier* 156.

²⁴ Vö. Schlier, H.: *Römer* 199.

²⁵ Vö. Wilckens, Ulrich: *Der Brief an die Römer*. Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament, VI/2, Benzinger-Neukirchner Verlag, Basel – Neukirchen 1980, 16.

haltunk meg! Nemcsak a régi élettől és a bűn hatalmától szabadultunk meg teljesen (vigyázat, nem végérvényesen, vagyis megváltoztathatatlan, elveszítetetlen jelleggel!), de meggyőződésünk szerint együtt is fogunk élni Krisztussal. Erről éppen a Vele együtt való meghalásunk kezkesedik: a megtörtént tény garancia arra, hogy ami még előttünk áll, az is szükségszerűen bekövetkezik, mert az, amit most élünk, már bekövetkezett (Róm 5,9). Ezért gyakorlatilag a Krisztussal való maghalás már a Római levél szemléletében is teljes mértékben felöleli a Vele való életet, anélkül, hogy összekeverné a kettőt. Mégis, Róm 6 és Kol 2 között talán itt tapasztalható a legnagyobb eltérés, dacára annak, hogy a meghalás és feltámadás közé a Kolosséi levél sem tesz egyenlőségjelet. Sőt, mintha kínosan ügyelne arra, hogy a kettőt még következetesebben szétválassza,²⁶ mint Róm 6. A Kolosséi levél beszéd-módja talán ezért is válik a vizsgált szakasz végén nehézkessé, már-már körülményessé (3,1–4).

Kol 3,1–4 – az érvelés rendjét és irányát tekintve – a fejezetbeosztás ellenére is szorosan kapcsolódik az előző értelmi egységhez.²⁷ A levél ún. polemikus része (2,16–23) azzal a gondolattal zárul, hogy akik Krisztussal meghalva megszabadultak a világ elemi tanításaitól, ne térjenek vissza a régi, szabályoktól gúzsba kötött élet megannyi aszketikus gyakorlatához (2,20–23). Mindez már a múlté. A jelen másról szól. A Krisztussal való feltámadáshoz másféle szemlélet, újfajta tájékozódás és érdeklődés illik: *Annak okáért ha feltámadtatok a Krisztussal, az odafelvalókat keressétek, ahol a Krisztus van, az Istennek jobbján ülven. Az odafelvalókkal törődjétek, nem a földiekkal.* (3,1–2) Feltűnő, hogy milyen keskeny mezsgye választja el a Kolosséi levél szemléletében a Krisztussal való meghalást a Krisztussal való feltámadástól. A meghalás felszabadulás és egyben elfordulás a régítől, a feltámadás odaforodulás az újhoz. A döntő mozzanat azonban a felszabadulás marad: Krisztus kizárólagos tette halála által, és a hívők abban való részesedése.

Kol 2 valamennyi kijelentése ezt a szemléletet támogatja (2,11.13–15). Itt tehát a Krisztus halála és feltámadása, sőt voltaképpen felmagasztalása és Isten jobbjára ülése is egyetlen esemény: halálának egyenes következménye. Nemhiába foglalja össze a 12. vers a Krisztus-eseménybe való részesedést egyetlen lélegzetvételle.²⁸ A megkereszteltek ebben részesedtek a keresztesség által: Krisztus teljes váltságművében, azaz a megváltás teljességében, hisz voltaképpen Őbenne részesedtek (2,11.12b). Nem félig, hanem egészen megváltottak. Mégis, földi életkörülményeikre való tekintettel, tapasztalatilag

²⁶ Vö. Schweizer, E.: *Kolossier* 134.

²⁷ Ludwigra hivatkozva helyesen jegyzi meg Schweizer, hogy Kol 3,1–4 akár átvezető szakasznak is tekinthető a levél elvi-teológiai és gyakorlati-etikai része között (Schweizer, E.: *Kolossier* 21, 7. jegyzet).

²⁸ A személytelen és személyes igealakok váltakozása a Krisztussal való eltemetést és a vele való feltámadást valóban egyetlen mozzanatba sűríti: az aor. Participium-ra (συνταφέντες) aor. indicativus (συνηγήθητε) következik. Vö. Lohse, E.: *Colossians and Philemon* 104; Gnilka, J.: *Kolossier* 135.

a teljes-végleges váltság csak részlegesen érzékelhető. Ezért a levél írója ismét más irányból közelít és mutat rá helyzetükre: *Mert meghaltatok, és a ti éltetek el van rejtve együtt a Krisztussal az Istenben. Mikor a Krisztus, a mi életünk megjelen, akkor majd ti is, Ővele együtt, megjelentek dicsőségben.* (3,3–4) A keresztyének a világ számára holtak, de Krisztussal Istenben élők, a jelen világban főképpen holt mivoltukban nyilvánvalók, mert felhagytak régi életükkel. Létük igazi valója, lényege azonban rejtve van: ilyenek azok, akik eltemetve Krisztussal együtt a keresztségben, Őbenne egyetemben fel is támasztattak az Isten erejében vetett hit által. Elválasztva a jelen világtól,²⁹ úgy élnek a világban, mint a mennyei dicsőség részesei. Erről azonban csak ők tudnak, dicsőségük még rejtett, megmutatkozására pedig várniuk kell Krisztus dicsőséges megjelenéséig.

Szemléletmódjának megfelelően a Kol 2 szerzője már az új életről szóló eszmefuttatása elején azon nyomban a lényegre tér: a hívők holtak a régi életnek. A 11. vers ezt írja le a kéz nélküli körülmetelésről szólva. A kifejezés-mód lehet polemikus élű, a szerző judaizmusra-szinkretizmusra hajló ellenfeleivel száll vitába, lényegesebb azonban a képes beszéd mód kifejező ereje.

A körülmetelés alkalmával az előbőrt véglegesen eltávolítják. A nem kézzel csinált körülmetelés végérvényesen elválasztja ez embert hús-vér természete érzékiségétől és az abból fakadó minden bűnétől és nyomorúságától. Az ember szabaddá lesz múltja romlottságától. A korábbi élet terhe többé nem kísért. Áttételesen a halál gondolata is átszővi a verset, mert a szerző a Krisztus körülmetelésében való részesedéről beszél: *Akiben körül is metéltetek kéz nélkül való körülmetéléssel, levetkezőn az érzéki bűnök testét a Krisztus körülmetelésében.* (Kol 2,11)

A soron következő eltemetés motívumán tájékozódva, itt csakis Krisztus váltságahalálára történhet utalás. Azonban a verset mégsem a halál és a Krisztussal való együtt meghalás képzele uralja, noha ez jobban illene a keresztséghez: az evangéliumokban Jézus közeli kereszthalálára tekintve saját megkeresztelkedéséről beszél.³⁰ A keresztség és körülmetelés között más kapcsolat van.

A körülmetelés, mint az ószövetségi nép beavatási szertartása, az Istenrel való szövetség és közösség jegye, emlékeztet ugyan a keresztségre, a Krisztusban való üdvösség szempontjából azonban érvénytelen. De Pál nem is az előbőr eltávolítását, hanem a szív lelki körülmetelését, a lelki megtisztulást nevezi igazi körülmetelésnek (Róm 2,29). Ez a kéz nélküli körülmetelés, és ez mindenestől Isten műve. A megtisztulás, a bűnös múlttal való egyszeri, könnyörtelen leszámolás, az ember régi énjének, az óembernek a megsemmisülése

²⁹ Ld. az etikai részben is a tényállást közlő aoristoszokat: ἀπεκδυσάμενοι, ἐνδυσάμενοι (Kol 3,9–10).

³⁰ *Megihatjátok-e a pohárt, amelyet én megiszom; és megkeresztelkedhettek-e azzal a keresztséggel, amellyel én megkeresztelkedem?* (Mk 10,38 és par.)

a keresztségben megy végbe.³¹ Isten beavatkozása folytán a régi ember megszűnik létezni, és helyét az új ember foglalja el.

A szóhasználatbeli alapvető különbség ellenére Pál hasonló gondolatot fogalmaz meg Róm 6,6-ban.³² A Krisztus halálában való részvétel eseménye itt nem utalásszerű, hanem konkrét, egyértelmű kép formájában van jelen. Nyilvánvaló az is, hogy Kol 2,11-hez hasonlóan itt is a terhes múlttal való szakításról és a múlttal együtt a bűnös én megsemmisüléséről van szó, mert a cél, amelyre az egész esemény néz az, *hogy ezután ne szolgáljunk a bűnnek*. A keresztyénnek azzal az ismerettel kell felvérteznie magát, *hogy a mi óemberünk Ővele megfeszítettett, hogy megerőtelenüljön a bűnnek teste, hogy ezután ne szolgáljunk a bűnnek*. (Róm 6,6)

Figyelemre méltó, hogy míg a Kol 2-ben ezzel a gondolattal indul az élet megújulásáról szóló beszámoló, mely a Krisztus halálában és feltámadásában való részesedés által megy végbe a keresztségben, addig Róm 6-ban sokkal később bukkan fel a motívum. Az érvelés iránya és az okfejtés módja nyilván nem azonos a két levélben, s a motívum megjelenési helyét tekintve csakis a szerkezet alapos vizsgálata igazíthat el. Mégsem kezelhetjük elhanyagolható tényként, hogy a Krisztussal együtt meghalás gondolatát egyik irat sem rendeli szó szerint és szorosan a Krisztussal való eltemetéshez,³³ illetve a Vele való feltámadás képzetéhez, jóllehet a szóösszetétel mindkettőben szerepel (Róm 6,8; Kol 2,20). Mind Pál, mind a Kolosséi levél szerzője gondosan kerüli az 1Kor 15,3–4 őskeresztyén hitvallási formula mintájára szerkesztett kapcsolatot: Krisztus meghalt, eltemettetett és feltámadott, következésképpen a keresztségben vele együtt mi is meghaltunk, eltemettünk és feltámadtunk.³⁴ Ebben a tekintetben a két irat feltűnően hasonlít egymásra.

Nyilvánvaló okként azt hozhatjuk fel e nem mindennapi jelenség magyarázatára, hogy a szerzők ily módon óvják a Krisztus váltságahalálának egyediségét, kiválóságát és megismételhetetlenségét (ld. különösen Róm 6,10a-t) attól, hogy az a megváltottak óemberének halálával kerüljön egy szintre. Mert – úgymond – egészen mást jelent Krisztus megváltó halálában részesedni, mint azt a halált vele együtt halni. A Krisztus halála váltságahalál, az ember halála

³¹ Kiválóan szemlélti ezt az igazságot Kol 4,9 is, ahol az óember levetkőzése nem a megkereszteltek feladata, nem követendő parancs (imperativus), melyet az új, megváltott életben illik végrehajtani, hanem adottság, tény, kész helyzet; az új élet ajándéka: *Ne hazudjatok egymás ellen, mivelhogy levetkeztétek amaz óembert, az ő cselekedeteivel együtt, és felöltöttétek amaz új embert...* (Kol 3,9)

³² Gnilka szoros összefüggést lát a két igehely, ti. a Kol 2,11 és a Róm 6,6 között: „Az érzéki bűnök teste itt azonos értelmű a bűn testével” (Gnilka, J.: *Kolossier* 132). Ld. még Schweizer, E.: *Kolossier* 111. Geréb: *A Kolosséiakhoz* 114.

³³ Találónan jegyzi meg Gnilka: „Ha most a Krisztussal együtt való meghalásról van szó, ez új gondolat a 2,8-hoz (a Krisztussal együtt való eltemetéshez) képest” (Gnilka, J.: *Kolossier* 156).

³⁴ Ld. O'Brien, Peter T.: *Colossians, Philemon* 117.

csak az Ő váltságshalálának következménye: részesedés az ő halálában.³⁵ Ebben a vonatkozásban Róm 6 máshol is megkülönböztető nyelvet használ: a halálról és az életről szólva Krisztus esetében aktív értelemben beszél, a megváltásban részesült ember esetében pedig, feltárva helyzetét, rögzíti az aktuális tényállást. Krisztus azt (a halált), amit halt, a bűn ellenében halta egyszer s mindenkorra, azt (az életet) pedig, amit él, az Istennek éli (6,10). Ezzel szemben a megváltottaknak azt kell felismerniük és tudomásul venniük, hogy holtak a bűnnek, de élők Istennek az Úr Jézus Krisztusban (6,11). Krisztus esetében a váltságshalála örök érvényét kiemelő „egyszer s mindenkorra” (ἐφάπαξ) szófordulat élesen elválasztja egymástól: egyfelől az Ő halálát, másfelől Istennek szentelt életét, szemben a megváltottak helyzetével, akikre nézve egyszerre érvényes és igaz, hogy holtak a bűnnek, de élők Istennek (Róm 6,11).

Emellett azt is meg kell látnunk, hogy mind a Kol 2, mind a Róm 6 gazdagabb tartalmat közöl „Krisztussal együtt meghalni” szókapcsolattal, mint a Krisztus körülmetélésében való részvételtől (Kol 2,11), illetve a Krisztussal való megfeszítetetről (Róm 6,6) szólva. A Krisztussal való meghalásra hivatkozva minden további nélkül fel lehet szólítani a kolossébelieket, hogy ne térjenek vissza hiábavaló életükhöz, az elhagyott rituális-aszketikus gyakorlatokhoz, s ezzel együtt a fejedelemségek és hatalmasságok tiszteletéhez, hiszen teljesen felszabadultak és végérvényesen elszakadtak korábbi életüktől és annak minden kényszerétől³⁶ (Kol 2,20) – Krisztus váltságshalála következtében (Kol 2,14–15). A rómabeliek előtt pedig úgy nyilatkozik Pál a Krisztussal együtt való meghalásról, mint ami már magába rejti a Vele való jövődő élet bizonyosságát is,³⁷ amelyet a megváltott ember bátor hittel vall meg (Róm 6,8). A „Krisztussal együtt meghalni” képzelet tehát átfogóbb jellegű a Krisztus halálára vonatkozó bármely más utalásnál, szóljon az a megfeszítetetről, körülmetéltetetről vagy eltemettetetről és az ember azokban való részesedéséről, mert felöleli és átfogja a megváltás teljes művét. A felsorolt többi képzet – és ebben a tekintetben a két irat tökéletes összhangban van – csak arra alkalmas, hogy megragadja és leírja a megváltás egy-egy mozzanatát. A részletekre irányítja a figyelmet, rögzítve a folyamat jellegzetes állomásait. Egyik sem önálló elem, rá van utalva a

³⁵ Vö. Kállay Dezső: *Doop* 151.

³⁶ Gnülka, J.: *Kolossier* 156.

³⁷ Pál nem itt beszél először arról a bizonyosságról, amely a megváltottak jelen üdvállapota alapján már a végső üdvösséget is biztosítottknak látja. Róm 5,9-ben ezt írja: *Minekutána azért most megigazultunk az Ő vére által, sokkal inkább megtartatunk a harag ellen Őáltala.* (A kérdés részletes tárgyalását ld. Kállay Dezső: *Megigazulás, hit, új élet.* A Róm 5,1–11 szerkezeti és tartalmi sajátosságai. In: *Kezdetben volt az Ige. Tanulmánykötet Lenkeyné Semsey Klára tiszteletére, 80. születésnapja alkalmából.* Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen 2011, 77–95.)

többire,³⁸ amelyekhez kapcsolódva képes kifejezni a megváltó munka egészének valamely aspektusát. Róm 6 – és Kol 2 is – ezért különbözteti meg egyfelől a Krisztus halálát a mi halálunktól minden olyan utalással, amelyet akár közvetlenül, akár közvetve a keresztséghez kapcsol; illetve ezért szólhat és szól is róla; másfelől mind a két irat konkrétan az Övébe foglalja a mi halálunkat, de nem azonosítja azzal, amikor a Krisztus halálában való részesedés gondolatával a bűnös ember teljes megváltásáról beszél.

A „Krisztussal együtt meghalni” szókapcsolat mindkét levélben a bűntől (Róm) és a szabályok-hatalmak uralmától (Kol) való tényleges elválasztást feltételezi,³⁹ teljes felszabadulást, az új élet hajnalát a régi elmúltával: a Krisztussal való megelevenedés valóságát a meghalt és feltámadott Krisztusra tekintő hitben. Róm 6,8 nem hiába beszél éppen ezzel kapcsolatban először a hitről. A Kol 2 erőteljesebb, mégis visszafogott kifejezőmódja szerint ez voltaképpen a Krisztusban való együttfeltámadás az Isten erejébe vetett hit által (Kol 2,12b), megelevenedés Ővele együtt a bűnbocsánat elnyerésével (Kol 2,13b). Ezt az igazságot – a hit fogalma helyett a megfontolás, meggondolás, vagyis a hitbeli felismerés és öntudatra ébredés képzetére építve – a Róm 6,11 fejezi ki a legerőteljesebben: *Ezenképpen gondoljátok ti is, hogy meghaltatok a bűnnek, de éltek Istennek a mi Urunk Jézus Krisztusban.* Az üdvösség valóságát és kiteljesedésének garanciáját nem a keresztség adja önmagában, hanem a megváltó Krisztus halálával és életével való teljes közösség (a keresztség ezt tanúsítja!), aki halálával magával ragadott minket a halálba, holtakká tett egész korábbi életünkre nézve, hogy akik annak meghalva a Krisztusban (ἐν Χριστῷ) megelevenedtünk (Ő feltámadott és él!), *mint meghaltak, és im élők* (2Kor 6,9),⁴⁰ Őbenne és Őáltala Istennek éljünk. Mindkét levél ezt a valóságot írja le. Csakhogy míg a Kol 2-ben az ἐν Χριστῷ kifejezés az új életről szóló szakasz elején áll (ld. a 11. verset), s így a következő egész egységet átfogja (12. vers), addig a Róm 6 gondolatmenete csak a 11. verssel vezet el erre az igazságra. A halál a régi életnek és az élet az újban mindkét irat szerint ἐν Χριστῷ esemény.

Róm 6 és Kol 2 sajátos szempontjai

Az elvégzett elemzés alapján nyilvánvaló, hogy Róm 6 és Kol 2 ugyanazt a valóságot ábrázolja egybehangzó módon, s a tárgy természetét tekintve azonos szempontok szerint. A mégis fennálló különbségek nem érintik a lényegét. Az eltérések felületi jellegűek, nem terjednek tovább a nyelvi

³⁸ Ld. különösen a Krisztussal együtt való eltemettetést a keresztségben, melyre nyomban következik a vele együtt való feltámadás gondolata is a Kol 2,12-ben.

³⁹ Vö. Lohse, E.: *Colossians and Philemon* 122. Gnllka, J.: *Kolosses* 156. Schweizer, E.: *Kolosses* 126.

⁴⁰ A 2Kor 6,9 kiválóan foglalja össze a Kol 3,3 gondolatát: *Mert meghaltatok, és a ti életetek el van rejtve együtt a Krisztussal az Istenben.*

szintnél, a legalkalmasabb közlési formák megválasztásánál. A felszíni eltérések oka a tárgyhoz való közeledés sajátos szempontjaiban keresendő: a téves, kiigazításra szoruló képzet jellegében, és abban a szemléletbeli különbségben, amely a tárgy felvezetését (a téma kifejtésének kezdőpontját és irányát) éppen a téves képzet természetének megfelelően alakítja. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a Róm 6 és a Kol 2 teljes összhangban áll egymással, és úgy szól az új életről, mint ami egyszeri és radikális elszakadást jelent a múlttól a Krisztus halálában és feltámadásában való részesedés által, a keresztségben. Helyesebben: a megkeresztelt a keresztségben mintegy *teljesen elszakíttatik* bűnös múltjától és énjétől – Istennek a Krisztus halálában és feltámadásában véghezvitt eszkatologikus cselekvése által. Fontos kiemelni, hogy az elszakadás nem részleges, hanem teljes, hogy az új élet egyetlen ponton sem *kapcsolódik* vagy *kapcsolható* a régihez. A pusztán szójátnak tetsző pontosítás az előző mondat végén valójában a Kol 2 és a Róm 6 eltérő beszédmódjának lényegét érinti: a nyelvi szint kijelölését, a közlési formák megválasztását, a tárgyhoz való közeledés sajátos szempontjait.⁴¹

A vizsgált igehelyek ez irányú értékelését kezdjük mindjárt a Római levéllel. A 6,1–2-ben az apostol ezt írja mintegy felvetésként a láthatóan összezavarodott olvasóinak: *Mit mondjunk tehát? Megmaradjunk-e a bűnben, hogy a kegyelem annál nagyobb legyen? Távol legyen: akik meghaltunk a bűnnek, mi módon élnénk még abban?* A Róm 3,8-ban felvetett kérdést az apostol itt az 5,21 jellegzetes beszédmódja szerint fogalmazza újra és utasítja el, méghozzá a leghatározottabban. Feltételezett keresztyén beszélgetőtársa előtt egyértelműen kijelenti, hogy aki megkeresztelkedett és részesedett Krisztus halálában és feltámadásában, az teljesen elszakadt régi életétől – meghalt a bűnnek! –, s ezért fontolóra kell vennie, hogy vajon visszatérhet-e ahhoz anélkül, hogy el ne dobná magát az, amiben jelenleg van.

Róm 6 gondolatmenetét teljes egészében ez a felvetés alakítja, mely az olvasó figyelmét közvetlenül és kifejezetten a megkereszteltek jelenlegi helyzetére, az abból fakadó következményekre és követelményekre irányítja. Aki belátja, hogy a keresztségben Krisztussal köttetett egybe, részesedett halálában, megtörve ezzel az óemberén keresztül őt magát is fogságában tartó bűn erejét, aki felismeri továbbá, hogy Krisztus halálával egyszer s mindenkorra legyőzve a bűnt, most Istennek él, az fontolja meg: ő nemcsak halt a bűnnek, de élő⁴² Istennek a Krisztussal való közösségben (szó szerint:

⁴¹ Gnlika (ld. *Kolosszer* 135) kiválóan mutat rá a Róm 6 és a Kol 2 eltérő beszédmódja mögött meghúzódó indítékokra.

⁴² A ζῶντας praesens participium hordozhat aktív és passzív értelmet is. Róm 6,11 esetében érdemes a kifejezést ez utóbbi szerint visszaadni. Ez biztosítja az egyensúlyt a vers szorosan egymáshoz rendelt két mondatrésze között: holtak vagytok a bűnnek, élők Istennek. Ellenkező esetben, ti. ha a ζῶντας vitalitást, aktivitást jelent, megbomlik ez az egyensúly, a megváltottak Istennek szentelt élete egy szintre kerül a

„a mi Urunk Jézus Krisztusban”). Ez kegyelmi helyzet, új teremtés – a halálból életre szólító Isten műve! –, amely arra készíti és kötelezi a bűnnek megholt élőt, hogy kiszakítva a bűn rabságából egész életét az igazság szolgálatában élje. Az új élet tehát nem örök érvényű állapot, hanem új életben járás, a megváltásnak megfelelő új életvitel Istennek Krisztust feltámasztó ereje által. Mi sem természetesebb, mint hogy akik kegyelem által *már most* élnek, Isten kegyelmi ajándékaként elnyerjék az örök életet is a Krisztussal való közösségben (6,23). Végző soron ebben a közösségben (ἐν Χριστῷ) nyerték el új életüket, és egyedül ez tartja és hordozza most is őket.

Róm 6-ban Pál a kegyelemből hit általi megigazulás tételének igazsága és fenntarthatósága felől érvel, és azt bizonyítja az őt vádló zsidó vitapartnere előtt, hogy ez a tan senkit sem tehet könnyelmű és gonosz emberré.⁴³ A kegyelem elsődlegességének és kizárólagosságának hangsúlyozása a megváltásában – a törvény ellenében –, nem csábíthat, s így nem is vezet törvényellenes magatartáshoz (mert a Törvény Istentől való, a megváltottak pedig Krisztusban Istennek élnek!). Hit által az etikai elkötelezettség nem szűnik meg a törvény kizárása ellenére sem, hanem az élet Istennek való odaszánásával (Róm 6,12–14) az igazság szolgálatában bontakozik ki (Róm 6,15–23), a Lélek vezetése szerinti életvitelben (Róm 8,3–6).

A Római levéllel ellentétben a kolossébeliekhez címzettben más szempontok érvényesülnek. A szerző más irányból közeledve vezeti fel a keresztségről és új életről szóló szakaszt. Itt a kérdés nem az, hogy összeegyeztethető-e az új élet a régivel, s hogy létezik-e bármilyen kapcsolópont a kettő között, hanem az, hogy vajon teljesen új-e az új, a régítől mindenestől elszakítva? A szerző ezért a teljesség gondolata felől közelít, többszörös vonatkozásban is. Megállapítja, hogy Krisztusban *lakozik az istenségnek egész teljessége testileg* [valóságosan!], és *ti Őbenne vagytok beteljesedve, aki feje minden fejedelemiségeknek és hatalmasságnak, akiben körül is metéltettek kéz nélkül való körülmetéléssel, levetkezvén az érzéki bűnök testét a Krisztus körülmetélésében.* (Kol 2,9–11) A megváltással kapcsolatos kérdés itt nem az etikus cselekvéssel, a megváltottak életvitelével fonódik össze, hanem a kultusszal. Milyen viszony állt és áll fenn Krisztus és a hatalmak között? Érvényes-e az új életben a szellemi hatalmak tisztelete? Van-e még befolyásuk a régi erőknek a megváltott ember életére, vagy nincs? Mivel indokolható az egykori

Krisztusával, akiről Pál határozottan megállapította, hogy Ő Istennek él (ζῆ τῷ θεῷ – Róm 6,10b), de elvész a 12. verssel kezdődő imperativusok jelentősége is. Ugyan miért kellene felszólítani azokat, akik már eleve Istennek élnek, hogy ne szánják oda tagjaikat a hamisság fegyvereiül a bűnnek, hanem szánják oda magukat Istennek, mint akik a halálból életre keltek (Róm 6,13)? A magyarázók többségével ellentétben Schlier az, aki – a ζῶντας intenzív értelmének a visszaszorítása érdekében – a megkeresztelték új önértelmezéséről (Selbstverständnis) beszél abban az értelemben, hogy ők „Isten rendelkezésére állnak” (*für Gott dasein*; Schlier, H.: *Römer* 201.)

⁴³ *Heidelbergi Káté* 64.

szabályok és gyakorlat teljes feladása? Az egész levél erre az alapvető kérdésre néz a Krisztus-himnuszról kezdve a Kol eszkatologikus szakaszáig (Kol 3,1–4).⁴⁴

A szerző itt nagyobb távlatokban gondolkodik, s ez térben és időben egyaránt átöleli a mindenséget. Mindazonáltal a térbeli szemlélet az uralkodó; ez jellemezte a címzettek gondolkodását is, és formálta át és rontotta meg egy sajátos álbölcsesség (filozófia) hatására (Kol 2,8), amely a legmélyebb ismeret birtoklásával kérkedett (Kol 2,2–3). Hirdette, hogy a földi létben a megváltás még nem teljes, a Krisztussal való közösség csak a hatalmon keresztül érvényesíthető, ezért az ő tiszteletük a megváltottak számára is kötelező.⁴⁵ A szerző ezzel a szemlélettel veszi fel a harcot, jelezve már a gyülekezetért mondott imádságában is (Kol 1,9–14), hogy a megváltottak teljesen Istenhez tartoznak, aki Krisztus halálában megbocsátotta bűneiket, alkalmassá tette őket a szentek örökségében való részvételre a világgossággban, és megszabadítva övéit a sötétség hatalmából, mindnyájukat átvitte az ő szerelmes Fiának országába (Kol 1,12–14).

A levél további részében ez az alaptételt bomlik ki. A Krisztus-himnusz kiemeli Krisztus, az Isten Fia feltétlen elsőbbségét és legfőbb méltóságát a világmindenséggel szemben: Ő a láthatatlan Isten képe, az elsőszülött minden teremtmény közül, minden Őbenne, Ő általa és Őreá nézve teremtett. Ő előbb volt mindennél, és minden Őbenne áll fenn. Isten a megváltás művét is általa vitte teljességre, megbékéltetve Önmagával a mindenséget. A megváltottak életét tehát nem a kozmikus hatalmak irányítják vagy befolyásolják, mivel ők, a megváltottak már az értük meghalt és feltámadott Krisztus kizárólagos fősége alá tartoznak.⁴⁶ Érthető, hogy miért állítja kicsivel később a szerző: *Őbenne lakozik az istenségnek egész teljessége testileg, és ti Őbenne vagytok beteljesedve.* (Kol 2,9–10b)

Az „Őbenne”⁴⁷ motívumon továbbhaladva ezt a tételt fejti ki a szerző a keresztségről és az új életről szóló szakaszban, hogy majd szembeforduljon és vitába szálljon a kolosséi bölcselőkkel is, akik a kozmikus hatalmasságok tiszteletét szorgalmazták. A Krisztussal való közösségben és az Ő váltság általa következtében a megkereszteltek elszakították régi életüktől: eltemetettek Krisztussal együtt a keresztségben, akiben egyetemben fel is támasztottak az Isten erejébe vetett hit által, aki feltámasztotta Krisztust a halálból. Ezzel megszabadultak régi bűneiktől (Kol 2,13–14), és már a hatalmak sem uralkodnak rajtuk, mert Krisztus legyőzte őket (Kol 2,15). A gyakorlati élet területén mindez azt jelenti, hogy Krisztussal együtt meghalva elszakítottak a

⁴⁴ Ld. különösen Gnilka, J.: *Kolossier* 8–10.

⁴⁵ Gnilka, J.: *Kolossier* 130–131. Lohse, E.: *Colossians and Philemon* 101. Schweizer, E.: *Kolossier* 108–109.

⁴⁶ Geréb Zsolt: *A Kolosséiakhoz* 66.

⁴⁷ A kétszeres $\epsilon\nu \alpha\upsilon\tau\omega$ után (9–10. vers) ld. az ismétlődő $\epsilon\nu \omega$ szókapcsolatokat a 11. és 12. versben.

régi, hamis kegyesség minden elvi és gyakorlati kötöttségétől (Kol 2,20–23). Az a létforma megszűnt, számukra már nem létezik. Az új helyzetben új tájékozódási pontra van szükség, amelyet Krisztussal együtt feltámadva most már nem a földiekben, hanem az odafent valókban találhatnak meg, ahol Krisztus van, az Isten jobbján ülve (Kol 3,1–2).

A vizsgált szakasz utolsó gondolata egyben az új tájékozódás motivációját is megadja a megváltottak új helyzetének ismeretében: *Mert meghaltatok, és a ti éltetek el van rejtve együtt a Krisztussal az Istenben. Mikor a Krisztus, a mi életünk megjelen, akkor majd ti is Ővele együtt megjelenetek dicsőségben.* (Kol 3,3–4) Az uralkodó, jellegzetes térbeli szemlélet itt alárendelődik az időinek.⁴⁸ A megváltás ugyan teljes, de teljességében még nem nyilvánvaló. A földi életkörülmények között a megváltottak tulajdonképpeni élete még rejtve van, és csak Krisztus megjelenésével tárul fel teljes dicsőségében. A Kolosséi levélre jellemző erőteljes kifejezésmód ellenére az eszkatológiai feszültség marad. Ezért a szerző eszme-futtatása utolsó szakaszában – látszólag! – kissé tágabban, lazábban értelmezi a teljesség gondolatát, mint ahogy azt korábban sejteni engedte.

Kitekintés

Róm 6 és Kol 2 végső összevetése és értékelése végett érdemes kiindulni Kol 2 utolsó gondolategységéből (3,1–4). A megfogalmazás akár körülményesnek is tűnhet, holott inkább csak körültekintő. A cél nyilvánvalóan az új élet természetének minél pontosabb megragadása. Eszerint a jelen valósága és a jövő között lényegi megfelelés van, de tapasztalati szinten sincs egyezés. A Krisztussal való feltámadás és az új élet a jelen ténye, de dicsősége rejtve marad Krisztus megjelenéséig. Az új teljes mértékben új és más, de ebből most még nem minden nyilvánvaló. A Kolosséi levél szerint tehát a „már most” és a „majd egykor” közötti feszültség nem két valóság különbözőségéből fakad, mintha a mostani még részleges, a majdani pedig teljes lenne, hanem az egyetlen, érvényes és végső valóság földi tapasztalhatóságából. Megváltás egy van, és az az egy teljes és tökéletes. Gyakorlatilag ugyanezt mondja el a Róm 6 is, csak más irányból közelítve. Míg Kol 2 fentről nézi a még lentit, Róm 6 letről szemléli a fentit. Kol 2 a vég felől tekint a „most”-ra, Róm 6 a most felől tekint a végre. A Kol szerint a vég biztos és biztosított, ezért túl kell látni a jelen tapasztalatán. A Róm szerint ami már most van, abban a jövő is biztosított, és erről semmilyen körülmények között nem szabad megfélekedni. A Kol szerint a teljesen új még az eszkatonba rejtett. A Róm szerint az eszkaton a már most meglévő újba rejtett. A Róm Istenre tekint, mint végső valóságra, akitől van a már most érvényes, a Kol Istenre tekint, és az Általa elvégzett végső valóságra, amely tehát most is érvényes.

⁴⁸ Vö. Gnlika, J.: *Kolosszer* 175. Lohse, E.: *Colossians and Philemon* 134–135. Schweizer, E.: *Kolosszer* 134–135.

Ezt az igazságot mindkét iratban az ἐν Χριστῷ szókapcsolat sajátos használata szavatolja.

Végszó gyanánt hadd álljon itt még egy gondolat, amely dolgozatunk felvezető részéhez kapcsolódik. Eduard Schweizer, miután felsorakoztatja a Kolosséi levél jellegzetes stíluselemeit, a következőt jegyzi meg kommentárjában:

„A számszerűen ellenőrizhető és gondosan mérlegelt megfigyelések egész sora egységes képet mutat, és egy olyan szerzőre utal, aki mindamellet, hogy szókészletét és teológiai gondolatait tekintve közel áll Pálhoz, mégis teljesen másképpen érvel, mint az apostol. A levelet nem írhatta és nem is diktálhatta Pál.”⁴⁹

Mit mondhatnánk erre? Csak annyit, hogy vizsgálatunk eredményei más következtetésre sarkallnak. Ugyan ki lehetett az a tanítvány a Pál közvetlen környezetéből vagy a későbbi lelkes követők közül, aki az apostol gondolatait (a vele való gyakori, elmélyült beszélgetésben vagy levelei buzgó tanulmányozása által) ilyen szinten megértette, és képes volt arra, hogy azokat egy teljesen más, új, eladdig ismeretlen szellemi közegben, az apostol gondolatai iránti maradéktalan hűséggel és mégis rendkívül alkotó módon kamatoztassa? Az Újszövetség csak egy ilyen rendkívül kreatív és mégis koherens gondolkodással megáldott teológust ismer, és ez nem más, mint Pál apostol.

⁴⁹ Schweizer, E.: *Kolosszer* 23.